

Diëtisten kunnen **waardevolle bijdrage** leveren aan **moreel beraad**

Door moreel beraad word je geconfronteerd met je eigen waarden, opvoeding en professionaliteit. De samenwerking tussen collega's verbetert en de kwaliteit van zorg wordt op een hoger plan getild. Diëtisten Ellen Sikkes en Christa Nagel zetten moreel beraad op de kaart.

Moreel beraad is een gestructureerd en methodisch groeps gesprek over een moreel dilemma naar aanleiding van een concrete ervaring. Dit kan in de gezondheidszorg een bespreking van een patiëntcasus zijn waarbij meerdere disciplines zijn betrokken. Het doel van moreel beraad kan bijvoorbeeld zijn: een antwoord vinden op een ethische kwestie die het hele team bezighoudt. Ook kan het doel van een moreel beraad zijn: het bevorderen van de samenwerking binnen een team of de reflectie op de eigen professionaliteit. In dat geval is de casus in een moreel beraad tegelijkertijd een middel voor een ander doel, zoals vergroten van inzicht in de onderlinge communicatie en begreping of bevorderen van (visie op) professionaliteit. Moreel beraad kan een zinvolle aanvulling zijn binnen het werkveld van de diëtist, vindt Ellen Sikkes.

Ellen Sikkes was voorheen diëtist nierziekten bij Stichting Dianet Utrecht en docent aan de Hogeschool Arnhem/Nijmegen en is inmiddels met pensioen. Zij heeft zelf een scholing 'Gespreksleider moreel beraad' gevolgd en wil haar enthousiasme overbrengen op andere collega's.

Hoe ben je met moreel beraad in contact gekomen?

Ellen Sikkes: "Toen mijn moeder dement raakte en opgenomen werd in een psycho-geriatriesch verpleeghuis werd ik voorzitter van de cliëntenraad. Daar werd ik uitgenodigd als vertegenwoordiger van de bewoners lid te worden van de ethische commissie. Dat was de aanleiding om de scholing 'Gespreksleider moreel beraad' te gaan volgen bij Reliëf. Dat was een heel goede cursus waar artsen, verpleegkundigen en een dominee bij aanwezig waren. Men denkt vaak, dat het leiden van moreel beraad bestemd is voor geestelijk verzorgers, maar dat is zeker niet waar. Ook tijdens mijn werk voor de Stichting Thuisdialyse kregen we als team met ethische vragen te maken. Moreel beraad geeft meer verdieping van je werk en na een door mij geleide bijeenkomst zei een van de verpleegkundigen: 'Nu weet ik weer waarom ik verpleegkundige ben geworden.' Je hebt als professional gauw je oordeel klaar,

maar nu gaat het om waarden en minder om regels. Waarden kunnen per persoon heel verschillend zijn. Het directe doel van moreel beraad is het nemen van een weloverwogen gezamenlijk gedragen besluit in een moreel dilemma."

Hoe gaat het in zijn werk?

Ellen: "Tijdens een moreel beraad wordt aan de hand van een casus uit de praktijk samen gezocht naar een antwoord op de vraag wat in die specifieke situatie goede zorg is. De drie centrale doelstellingen van een moreel beraad zijn: het verbeteren van de kwaliteit van zorg binnen de context van de casus, de toename van professionele morele competenties, en het verbeteren van de kwaliteit van zorg op het niveau van de organisatie door het stimuleren van een gezamenlijke reflectie op de vraag wat goede zorg is."

Wat is het verschil met multidisciplinair teamoverleg?

Ellen: "Tijdens een multidisciplinair overleg worden meerdere patiëntcasussen besproken en iedereen die er iets over heeft te zeggen, kan dat inbrengen. Tijdens een moreel beraad staat één patiënt centraal en gaat het om een moreel dilemma. Elke behandelaar die hierbij betrokken is, kan deelnemen. Tijdens het beraad komt ook iedereen aan bod, dat is de taak van de gespreksleider."

Ellen Sikkes, voorheen diëtist nierziekten bij Stichting Dianet Utrecht en docent aan de Hogeschool Arnhem/Nijmegen en inmiddels met pensioen.

Christa Nagel, diëtist bij het Dialyse Centrum Groningen

Wie maken er deel uit van het moreel beraad?

Ellen: "Afhankelijk van de casus kunnen zes tot acht mensen deel uitmaken van het overleg, bijvoorbeeld de behandelend arts, maatschappelijk werker, verpleegkundige en diëtist. Het is belangrijk om het hele team erbij te betrekken, met name diegene die naar de uitkomst ervan moeten handelen. Door de gezamenlijke reflectie op wat goede zorg is, kan de behandelend arts onontbeerlijke zijn in het beraad. De patiënt en zijn familie maken geen deel uit van het overleg."

Waarom is het voor diëtisten belangrijk om deel te nemen aan moreel beraad?

Ellen: "Als diëtist ben je geneigd om te denken vanuit bloedwaarden, metingen en protocollen waarop je je behandelplan baseert. Maar het is goed om je af te vragen, wat de patiënt wil. Wat kan de patiënt aan en is hij/zij bereid iets te ondergaan. Wat is de kwaliteit van leven? De patiënt kan een ander doel hebben dan de behandelaar. Diëtisten zeggen wel eens: 'Ik ben het er niet mee eens, maar de arts wil het zo en hij/zij is de eindverantwoordelijke'. Maar je hebt ook een eigen verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld of een behandeling wel haalbaar is."

Ellen Sikkes had samen met haar collega Trudeke Struijk na het mede organiseren van een Wereld Nefrologie Congres geld over voor scholing en ze wilden dit op een nuttige manier ter beschikking stellen aan diëtisten die op dit gebied werkzaam waren. Beiden waren enthousiast over moreel beraad en stelden geld beschikbaar aan het netwerk Diëtisten Nierziekten Nederland om enkele leden de scholing met korting te laten volgen. Christa Nagel was de enige diëtist die op dit voorstel is ingegaan.

Waarom heb jij de cursus moreel beraad gevolgd?

Christa Nagel: "Ik vind het een waardevolle verdieping van mijn vak. Het is mooi om met morele vraagstukken bezig te zijn. Je neemt je eigen normen en waarden mee in het overleg en wordt geconfronteerd met morele dilemma's. In de cursus onderzoek je aan de hand van een gespreksmethode kritisch een moreel dilemma en leer je met elkaar zorgvuldig afwegingen te maken, verantwoord besluiten te nemen, posities en standpunten te onderzoeken en helder te maken. Tijdens het bespreken van de casus leef je je in in de rol van bijvoorbeeld de dokter, de verpleegkundige en de patiënt. Je

bent gewend om vanuit je eigen blik en professie naar het dilemma te kijken, maar het is de vraag of de patiënt ten koste van alles gezond wil worden. Het moreel beraad dwingt je om het vraagstuk van een andere kant te bekijken."

Hoe verhoudt moreel beraad zich tot evidence based handelen?

Christa: "Evidence based handelen maakt deel uit van het gehele vraagstuk. Je onderzoekt welke waarden een rol spelen in het vraagstuk. Sommige waarden komen voort uit je professionaliteit. Maar is dat ook het beste voor de patiënt? Wat is goede zorg?"

Heb je moreel beraad kunnen implementeren binnen jouw instelling?

Christa: "Het is de bedoeling om met het managementteam een moreel beraad te houden.

Het managementteam heeft er zeker interesse in, maar door omstandigheden is het nog niet gelukt om een moreel beraad te houden. Wel is moreel beraad tijdens scholingsdagen van verpleegkundigen geïntroduceerd. De eerste reacties waren overwegend positief. Zelf denk ik dat we het in de bestaande overlegstructuren kunnen inbouwen. Er is nu regelmatig multidisciplinair overleg dat we bijvoorbeeld een keer per maand of per twee maanden om zouden kunnen zetten in moreel beraad."

Waarom is een cursus Gespreksleider moreel beraad nuttig voor diëtisten?

Christa: "Een diëtist kan deel uitmaken van een moreel beraad, afhankelijk van de morele vraag van de casus. Diëtisten zijn opgeleid in gesprekstechnieken en kunnen ook een moreel beraad leiden. De uitkomst van de morele vraag is er een waarin iedereen zich kan vinden, waarin alle waarden gewogen zijn, tegenstrijdigheden zijn besproken. Het is een uitkomst die gezamenlijk tot stand is gekomen."

Zou je de cursus aanbevelen bij collega's?

Christa: "Zeker, je leert met andere ogen naar vraagstukken kijken. Vaak heb je je eigen agenda, maar dat strookt niet altijd met wat de patiënt wil en of dat de beste zorg voor hem of haar is. Het is goed om bewust te handelen en in ogenschouw te hebben wat goed is voor de patiënt. Bijvoorbeeld bij ons op de dialyseafdeling waar patiënten met een vochtbeperking worden gedialyseerd. Zij zijn vaak veel in gewicht (lees: vocht) aangekomen. Bij het team kan

Wat betekent moreel beraad voor een organisatie

Moreel beraad is de sleutel tot bezinning op waarden op de werkvloer. Doordat mensen in hun dagelijkse praktijk reflecteren op de waarden die sturend zijn voor hun eigen waarnemen en handelen, doordat ze zich bezinnen op de waarden die voor collega's, voor de patiënten, voor hun familie alsook voor de instelling gelden, leren ze een afweging te maken van waarden, op basis van argumenten.

Moreel beraad werkt meestal als een *eye opener* en laat perspectieven zien die door de institutionele blikvernaauwing tot een blinde vlek waren geworden. Moreel beraad helpt ook om de leerprocessen binnen de organisatie te stimuleren, zoals het schema van de 'lerende organisatie' aangeeft.

Bron: Scholingsmap "Leiden van moreel beraad", Reliëf, 2016

Stappenplan moreel beraad

1. Dilemma	Wat is op het eerste gezicht het probleem? Wat zijn op het eerste gezicht de handelingsalternatieven? Eventuele emoties nu op de voorgrond?	<i>Deze fase is kort. De probleemformulering bevat een vraag.</i>
2. Analyse	a. Wat zijn de meest relevante feiten: bv. medisch, verpleegkundig, sociaal, levensbeschouwelijk, organisatorisch en juridisch. b. Wie zijn de moreel betrokkenen, de zorgverantwoordelijken en degene(n) om wie het draait? c. Welke waarden zijn aan de orde? d. Wat is het morele probleem bij nader inzien?	<i>Deze fase wordt kort gehouden. Eventueel ontbrekende informatie kan ook later worden verstrekt.</i> <i>Nagaan wiens stem gehoord moet worden en wiens stem ertoe doet.</i> <i>Hierbij wordt gevraagd naar de waarden en opvattingen van de gespreksdeelnemers, van de betrokken patiënt, bewoner, vertegenwoordiger en de instelling.</i> <i>Dit is een herformulering. Soms blijkt het geen moreel probleem te zijn.</i>
3. Afweging	Waardering van de mogelijke handelingsalternatieven. Welke waarde weegt in deze situatie het zwaarst? Welk handelingsalternatief krijgt de voorkeur? Besluit op basis van argumenten.	<i>Een vergelijking tussen de alternatieven. Ook een voorbereiding op het later rechtvaardigen van het besluit.</i>
4. Implementatie	Wie voert wat uit? Afspraak over eventuele evaluatiemomenten.	<i>Dit is de praktische uitwerking van het besluit. De gespreksleider probeert te voorkomen dat men terugvalt in eerdere fasen.</i>

het wrevel geven. De diëtist ziet dat de patiënt de natriumbepanking niet goed heeft gevolgd en de verpleegkundige ziet het als taak om het vocht er via dialyseren uit te halen en voorziet hierdoor een problematische dialyse. Is dat goede zorg? De patiënt heeft misschien heel andere overwegingen die maken dat hij/zij het minder belangrijk vindt zich strak te houden aan zijn natriumbepanking en dientengevolge zijn vochtbepanking. Het is de beslissing van het team om dit te respecteren en met minder irritaties de patiënt te bejegenen. Het is goed om dit met elkaar te bespreken.”

Tot slot zegt Christa: “Tijdens het moreel beraad word je geconfronteerd met je eigen waarden, opvoeding en professionaliteit. Na een moreel beraad met collega’s begrijp je elkaar beter en wordt de samenwerking beter, omdat je elkaar vertrouwt. De uitkomst van moreel beraad is immers in overleg gewikt en gewogen en de kwaliteit van zorg wordt op een hoger plan getild. Bovendien leer je morele dilemma’s beter herkennen.”

Majorie Former

Moreel beraad

Een moreel beraad is een gesprek waarin de deelnemers gezamenlijk een ethische kwestie uit hun werk bespreken. Zij doen dit gestructureerd, aan de hand van een gespreksmethodiek, en met behulp van een gespreksleider.

Tijdens een moreel beraad wordt aan de hand van een concreet voorbeeld uit de dagelijkse praktijk, samen gezocht naar een antwoord op de vraag wat in die specifieke situatie goede zorg is (geweest).

De drie centrale doelstellingen van een moreel beraad zijn:

- het verbeteren van de kwaliteit van zorg binnen de context van de casus;
- de toename van professionele morele competenties en bewustwording van je eigen professionele werkhouding;
- het verbeteren van de kwaliteit van zorg op het niveau van de organisatie door het stimuleren van een gezamenlijk leerproces en het verbinden van moreel beraad met beleid.

Ethische kwesties die besproken kunnen worden in een Moreel beraad, zijn:

- Is het goede zorg om mevrouw naar de huiskamer te brengen tegen de wens van de andere patiënten in?
- Is het goede zorg om aan het verzoek van de familie tegemoet te komen om bij een patiënt in de palliatieve levensfase te starten met sondevoeding?
- Mag ik een patiënt op een andere manier benaderen dan afgesproken, als dit de wens van de patiënt is?
- Moeten/ mogen we ingrijpen als wilsbekwame patiënt bewust gezondheidsrisico’s neemt?